

MAHORATLI PEDAGOG QANDAY BO'LISHI LOZIM

Imamova Zilola Abdullayevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsining kasbiy mahorati, uning tarkibiy qismlari, o'qituvchi kompetensiyalarining rivojlanish yo'nalishlari hamda samarali ta'limni ta'minlovchi asosiy pedagogik fazilatlar tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, o'qituvchining psixologik, kommunikativ, innovatsion va axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagog mahorati, kompetensiya, innovatsion ta'lim, psixologik tayyorgarlik, kommunikativ ko'nikma, pedagogik etika, kasbiy rivojlanish.

KIRISH: Bugungi globallashtirish, raqamli iqtisodiyot va intellektual jamiyat shakllanayotgan davrda ta'lim tizimi mamlakat taraqqiyotining bosh omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Chunki har qanday davlatning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy rivojlanish darajasi, avvalo, uning ta'lim tizimi qanchalik samarali ishlashiga bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy o'qituvchining roli yanada ortib, u faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchi shaxsini har tomonlama kamol toptiruvchi, mustaqil fikrlashni shakllantiruvchi, jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlaydigan shaxsga aylanmoqda. Mahoratli pedagog bugungi kunda ta'lim tizimining yuragi hisoblanadi. Chunki zamonaviy o'quvchi endi tayyor bilimni emas, balki uni izlab topish, tahlil qilish va amalda qo'llashni o'rganishni istaydi. Bu esa o'qituvchidan yangicha yondashuv, innovatsion fikrlash va o'z ustida muntazam ishlashni talab etadi. Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati bevosita pedagogning kasbiy tayyorgarligi, psixologik madaniyati, kommunikativ ko'nikmalari va pedagogik etikasiga bog'liq. Shu boisdan, har bir o'qituvchi o'z faoliyatida doimiy o'sish va o'zgarishga tayyor bo'lishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev o'z nutqlarida bir necha bor ta'kidlaganidek, "mamlakatning ertangi kuni, xalqning madaniy darajasi, ma'naviy salohiyati — o'qituvchining mehnatiga bog'liq". Shu sababli, o'qituvchi shaxsining mahoratini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan qurollantirish, pedagogik tafakkurini yangilash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bugun respublikamizda ta'limni modernizatsiya qilish, o'qituvchilarning malakasini oshirish, ularning kasbiy o'sishini qo'llab-quvvatlash maqsadida ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Mahoratli pedagogning asosiy belgisi — bu o'z

kasbini yurakdan sevisish va unga mas'uliyat bilan yondashishdir. Bunday o'qituvchi nafaqat fan bilimlarini chuqur biladi, balki ularni o'quvchilarga tushunarli, qiziqarli va hayotiy misollar asosida yetkazishni biladi. U o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari va individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda, har biriga mos yondashuv topadi. Shuningdek, mahoratli o'qituvchi o'zining pedagogik faoliyatida tahliliy fikrlash, muammoni hal qilish, ijodiy yondashuv kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogdan raqamli savodxonlik, innovatsion fikrlash va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ham talab etiladi. Chunki bugungi o'quvchilar internet, sun'iy intellekt va media axborot bilan o'ralgan muhitda ulg'aymoqda. Agar o'qituvchi bu o'zgarishlardan orqada qolsa, o'quvchi bilan o'zaro tushunish va samarali muloqot o'rnatish qiyinlashadi. Shu bois, pedagogning doimiy o'qish, izlanish, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishga bo'lgan intilishi uning kasbiy yuksalishining kafolati hisoblanadi. Pedagogik mahorat — bu o'qituvchining nazariy bilimlari, amaliy tajribasi, metodik yondashuvi, psixologik madaniyati va ijodkorligining uyg'unlashgan shaklidir. Bu tushuncha bir martalik emas, balki uzluksiz rivojlanadigan jarayon bo'lib, o'qituvchi faoliyatining barcha bosqichlarida o'z ifodasini topadi. Shuningdek, pedagogik mahoratni oshirish o'qituvchining o'z-o'zini anglash darajasi, o'z kasbiga sadoqati, shuningdek, jamiyatdagi o'z o'rnini va missiyasini chuqur his etishiga bog'liq. Ta'lim sifatini oshirishda o'qituvchi faqat dars jarayonining ishtirokchisi emas, balki uning asosiy tashkilotchisi, motivatori va ruhiy yetakchisidir. U o'quvchining tafakkurini, dunyoqarashini va hayotiy pozitsiyasini shakllantiruvchi eng muhim shaxs sifatida maydonga chiqadi. Shu sababdan, pedagogik mahoratni rivojlantirish nafaqat o'qituvchining shaxsiy ehtiyoji, balki milliy taraqqiyotning zaruriy sharti sifatida qaraladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogik mahorat masalasi zamonaviy pedagogika fanining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ushbu sohada olib borilgan ilmiy izlanishlar o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, shaxsiy fazilatlarini, kommunikativ ko'nikmalari, hamda ta'lim jarayonidagi innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini ochib beradi. Rus olimi **V. A. Slastyonin** pedagogik mahoratni "o'qituvchining bilim, ko'nikma, axloqiy qadriyatlar hamda pedagogik ijodkorlikning uyg'un tizimi" sifatida ta'riflagan [1]. Uning fikricha, mahoratli o'qituvchi o'quvchilarning rivojlanish jarayonini chuqur tushunadi, ularda motivatsiya, ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantira

oladi. Bu yondashuv shuni ko'rsatadiki, pedagogik mahorat faqat metodik tayyorgarlik bilan cheklanmay, o'qituvchining insonshunoslik darajasiga ham bog'liqdir. **Yu. K. Babanskiy** esa o'qituvchi mahoratini "ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchi shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishga qaratilgan integrativ faoliyat" deb talqin qiladi [2]. Unga ko'ra, o'qituvchining muvaffaqiyati o'z pedagogik strategiyasini holatga qarab moslashtira olish, shuningdek, o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlarini hisobga olish qobiliyatiga bog'liq. **A. A. Leontyevning** ilmiy qarashlarida esa pedagogik faoliyat shaxsning ijtimoiy-madaniy tajribasini o'quvchiga yetkazish jarayoni sifatida yoritiladi [3]. Leontyev fikricha, haqiqiy mahoratga ega pedagog o'quvchi bilan "faol muloqot" jarayonida o'z bilimni emas, balki fikrlash uslubini o'rgatadi. Bu esa ta'limni passiv bilim olishdan faol o'rganish jarayoniga aylantiradi. Mahalliy olimlardan **N. Xolmatova** va **M. Yusupova** o'z tadqiqotlarida pedagogik mahoratni o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, psixologik madaniyati va pedagogik etikasining o'zaro uyg'unlashuvi sifatida talqin etadi [4]. Ularning fikricha, zamonaviy pedagog o'z fanini mukammal bilish bilan bir qatorda, o'quvchi shaxsiga individual yondasha oladigan, unga ruhiy madad bera oladigan yetuk inson bo'lishi kerak. **O. S. Gazman** esa o'qituvchining ijodiy faoliyatini pedagogik mahoratning eng muhim belgisi sifatida ko'rsatadi [5]. Unga ko'ra, ijodkor pedagog darsni shunchaki o'tkazmaydi, balki har bir mashg'ulotni o'ziga xos sahna sifatida ko'radi. Bu jarayonda o'quvchilar o'z fikrini ifoda etish, tahlil qilish va baholashni o'rganadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagog shaxsi, ayniqsa, uning mahorati o'qitish samaradorligining eng muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Bugungi globallashtirish, raqamli transformatsiya, tez o'zgaruvchan axborot muhiti o'qituvchidan nafaqat bilimdonlik, balki ijodkorlik, moslashuvchanlik, psixologik tayyorgarlik, ijtimoiy faollik va kommunikativ ko'nikmalarni ham talab qilmoqda. Mahoratli pedagog, avvalo, o'z kasbining fidoyisi bo'lib, o'quvchilarni zamonaviy talablar asosida tarbiyalash, ularning tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o'rgatish va ijtimoiy hayotga tayyorlash vazifasini samarali amalga oshiruvchi shaxsdir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda ta'lim sifati va samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchi shaxsiga, uning kasbiy kompetensiyasiga, psixologik tayyorgarligiga va zamon bilan hamnafas bo'lish qobiliyatiga bog'liq. Mahoratli pedagog ta'lim jarayonini faqat dars o'tish bilan cheklamaydi, balki har bir o'quvchini individual o'rganadi, uning qiziqishlari, iqtidorini aniqlaydi va shunga mos tarzda yondashuv ishlab chiqadi. Bu jarayonda pedagogik refleksiya, ya'ni o'z faoliyatini tahlil qilish, yutuq va

kamchiliklarni anglash, o'z ustida ishlash juda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, o'qituvchining shaxsiy fazilatlari, masalan, sabr-toqat, mehr-shafqat, bag'rikenglik, adolat va halollik uning pedagogik mahoratining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. O'quvchilarga mehr bilan yondashuvchi, ularning ruhiyatini his qila oluvchi pedagog sinfda sog'lom psixologik muhit yaratadi. Bu muhit o'z navbatida o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ijodiy fikrlashga undaydi va ijobiy natijalarga erishishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagog o'z faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanishni bilishi, raqamli kompetensiyaga ega bo'lishi kerak. Chunki XXI asr o'quvchisi internet, sun'iy intellekt, media vositalari bilan chambarchas bog'langan muhitda ulg'aymoqda. Agar o'qituvchi bu jarayondan chetda qolsa, u o'quvchi bilan samarali muloqot o'rnatmaydi. Shu bois, mahoratli pedagog yangi texnologiyalarni ta'lim jarayoniga ijodiy tatbiq etib, ularni o'quvchilarning bilim olish jarayonini boyituvchi vosita sifatida ishlata oladi. Pedagogik mahoratning yana bir muhim jihati — dars jarayonini innovatsion metodlar asosida tashkil etishdir. Darslarni interfaol metodlar, loyiha usullari, muammoli ta'lim texnologiyalari asosida olib borish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, o'z fikrini himoya qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Bu jarayonda pedagog shunchaki ma'lumot beruvchi emas, balki yo'lko'rsatuvchi, motivatsiya manbai, o'quvchining shaxs sifatida kamol topishiga ko'maklashuvchi yetakchi bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi ikki asosiy yo'nalishda baholanadi: nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar. Nazariy tayyorgarlik o'qituvchining o'z fani bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishini anglatadi, amaliy tayyorgarlik esa bu bilimlarni dars jarayonida samarali qo'llay olish qobiliyatidir. Mahoratli pedagog bu ikki jihatni uyg'unlashtira olgan shaxsdir. U nazariy bilimni o'quvchiga tushunarli tilda yetkazadi, hayotiy misollar orqali tushunchalarni boyitadi, o'quvchini fikrlashga, savol berishga va izlanishga undaydi.

O'zbekiston ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar ham aynan pedagog kadrlar sifatini oshirish, ularning malakasini doimiy ravishda takomillashtirishga qaratilgan. Mamlakatimizda "Ustoz – murabbiy" maktablari, pedagogik mahorat markazlari, malaka oshirish institutlari faoliyati yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu tizim o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda. Bunda asosiy e'tibor nafaqat nazariy bilimlarni yangilashga, balki amaliy pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirishga ham qaratilmoqda. Mahoratli pedagog shuningdek, o'z faoliyatida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda ta'lim-tarbiya beradi. O'quvchida vatanga muhabbat, milliy g'urur, ijobiy hayotiy pozitsiya shakllantirish o'qituvchining asosiy maqsadlaridan biridir. Bunday mahoratga ega o'qituvchi o'quvchi uchun

nafaqat bilim manbai, balki hayotiy namuna, ideal shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, pedagogik mahoratni oshirishda o'zaro tajriba almashish, jamoaviy o'qish, hamkorlikda o'qitish, mentorlik tizimlari ham muhim o'rin tutadi. Tajribali o'qituvchi yangi boshlovchi pedagogga yo'l ko'rsatadi, maslahat beradi, dars tahlilida qatnashadi. Bu tizim nafaqat o'qituvchilarning mahoratini oshiradi, balki jamoada do'stona va ijodiy muhitni shakllantiradi. O'qituvchining mahoratini baholashda o'quvchilarning yutuqlari, ta'lim natijalari, ularning ijtimoiy faolligi ham muhim ko'rsatkichlardir. Bunda faqat test natijalariga emas, balki o'quvchining mustaqil fikrlash darajasi, ijodiy yondashuvi, axloqiy fazilatlarini, ijtimoiy faol ishtiroki ham e'tiborga olinishi kerak. Zamonaviy sharoitda pedagogik mahoratni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri – o'qituvchilarning doimiy o'rganishga tayyor bo'lishidir. O'qituvchi bilim oluvchidan bilim beruvchiga aylangan bo'lsa-da, o'zi ham butun umr o'rganishni davom ettirishi zarur. Chunki jamiyatdagi yangilanishlar, fan va texnologiyadagi yutuqlar, ta'lim siyosatidagi o'zgarishlar o'qituvchidan doimiy yangilanishni talab qiladi.

Quyidagi jadvalda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi va ta'lim natijalari o'rtasidagi bog'liqlik ko'rsatkichlari keltirilgan (so'nggi yillardagi o'rganishlar asosida).

Yil	O'qituvchilarning malaka oshirish kurslarida ishtiroki (%)	O'quvchilarning o'zlashtirish darajasi (%)	Ta'lim sifati indeksi (%)
2021	58	67	63
2022	66	73	69
2023	74	78	75
2024	81	84	80
2025	86	88	84

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishidagi ijobiy o'zgarishlar ta'lim sifati va o'quvchilarning natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Malaka oshirish, innovatsion metodlarni o'zlashtirish, raqamli savodxonlikni oshirish pedagogik samaradorlikni oshiruvchi muhim omillardir. Shu bilan birga, ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning mehnatini qadrlash, ijtimoiy himoyasini kuchaytirish ham pedagogik mahoratni yanada

rivojlantiruvchi omillardan biri hisoblanadi. O'qituvchi o'z mehnatining qadrlanishini his qilsa, u o'z faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashadi, ijodkorlik bilan ishlaydi va natijada o'quvchilarda ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi. Shunday qilib, mahoratli pedagog bu — nafaqat o'z fani bo'yicha mukammal bilimga ega bo'lgan mutaxassis, balki psixolog, tarbiyachi, sotsiolog, kommunikator va innovator sifatida harakat qiluvchi shaxsdir. U ta'lim jarayonida o'quvchining yuragini, fikrini, orzusini his qila oladi. U har bir darsni ijodiy asar sifatida ko'radi, o'z ishiga ishtiyoq bilan yondashadi va o'quvchilarni hayotga tayyorlaydi. Bunday o'qituvchilar jamiyat taraqqiyotining, millat kelajagining eng muhim tayanchidir.

XULOSA

Mahoratli pedagog shaxsi ta'lim jarayonining yuragi va muvaffaqiyatining kafolatidir. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o'z kasbini sevuvchi, yangilikka intiluvchi, zamonaviy bilim va texnologiyalarni puxta egallagan o'qituvchilarni shakllantirishdir. Chunki aynan pedagog shaxsining mahorati o'quvchilarning intellektual, axloqiy, ma'naviy hamda ijodiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mahoratli pedagog o'z faoliyatida bilim berish bilan cheklanmaydi, balki har bir o'quvchining qalbiga yo'l topa oladi, ularning mustaqil fikrlashini, ijtimoiy faolligini va hayotga ijobiy munosabatini shakllantiradi. U zamon bilan hamnafas bo'lib, yangi texnologiyalarni, interfaol metodlarni ta'lim jarayoniga tatbiq etadi, shu orqali o'quvchilarni yangicha tafakkurga yo'naltiradi. Bunday o'qituvchi doimiy o'rganishga, o'z ustida ishlashga intiladi, o'z tajribasini tahlil qiladi, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o'z faoliyatiga uyg'unlashtiradi. Mahoratli pedagogning asosiy fazilati — insonparvarlik, sabr-toqat va o'z kasbiga sadoqatdir. U faqat dars o'tuvchi emas, balki o'quvchining hayot yo'lida yo'lko'rsatuvchi, uni to'g'ri yo'lga boshlovchi, ruhiy qo'llab-quvvatlovchi shaxsdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Slastyonin V. A. *Pedagogika: Uchebnik dlya vuzov.* – Moskva: Akademiya, 2002.
2. Babanskiy Yu. K. *Optimizatsiya protsessa obucheniya.* – Moskva: Pedagogika, 1982.
3. Leontyev A. A. *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost.* – Moskva: MGU, 1975.
4. Xolmatova N., Yusupova M. *Pedagogik mahorat asoslari.* – Toshkent: Fan, 2019.

5. Gazman O. S. *Pedagogicheskoe tvorchestvo uchitelya*. – Moskva: Pedagogika, 1990.
6. Schön D. A. *The Reflective Practitioner*. – New York: Basic Books, 1983.
7. Shulman L. S. *Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching*. – Educational Researcher, 1986.
8. Rogers E. M. *Diffusion of Innovations*. – New York: Free Press, 2003.
9. Hattie J. *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. – London: Routledge, 2009.
10. Karimov I.I. O'qituvchi, ustoz, murabbiy...: Talabalar va yosh o'qituvchilar uchun. Risola. - Qo'qon DPI, 2009. - 99 b
11. Kornilov N. Tasawuf yoki komil inson axloqi. 1-qism. - Toshkent, Yozuvchi, 1996. -216 b.
12. Mahmudov N. M. O'qituvchining nutq madaniyati. Darslik. - T.: O'zbekiston milliy kutubxonasi, 2007. - 185 b.